

Маја Ђуриновић

Свеучилиште Јосипа Јурја Штросмајера у Осијеку, Академија за умјетност
и културу – Одсјек за казалишну умјетност, Осијек

КАД ЗАПЕВА ЗУРОВАЦ *PRIMITIF* БАЛЕТ

DOI 10.5937/kultura2483157D

УДК 792.82.071.2 Зуровац С.

792.82(497.5)»20»

Прегледни рад

Датум пријема: 2. 4. 2024.

Датум прихватања: 6. 8. 2024.

Сажетак: Крећући од фантасијичног успјеха (двдесет година трајања и преко 200 извођења) балета Народне позоришта у Београду „Ко то тамо пева“ (2004) настјало је на темељу сценарија Душана Ковачевића за истоимени филм Слободана Шијана на музику Војислава Вокија Костића, а у кореографији и режији Саше Зуровца, овај ће рад указати на специфични језик и стил његове театарске Саше Зуровца. Откривао ју је и обликовао с њим енџијасија, колега из заједничког Балета и сујером, балетском солисткињом, Ољом Јовановић, током релативно крајког, али надам се снажне ауторског замаха на хрватској његовој позоришној сцени. Зуровчево његово позориште специфичног ауторског рукописа зајео је 2002. минијатуром „Бојеви су људи“ и њим целовечерњим радом „Cirkus primitif ballet“, да би се настјавило у Силеиу, Ријеци и Љубљани, где дошло до свој врхунаца у Београду, храбрим његовим уједношењем културног филма „Ко то тамо пева“.

Кључне ријечи: Саша Зуровац, његово позориште, Балет Народне позоришта, „Ко то тамо пева“

Од првих тактова публика дише са извођачима и постаје још један путник у сулудој вожњи. У покушају да анализирамо феномен успеха балета „Ко то тамо пева“, долазимо до мноштва симбола који јој дају посебну специфичност, које публика препознаје, попут аутобуса као кутије у којој су затворени људи на путу без повратка. У оквиру те клаустрофобичне конструкције сударају се различити карактери који представљају слику нашег менталитета, али и парадигму живота који никада није био лагодан на раскршћу Истока и Запада. Балет је препун архетипских симбола који су уткани у наша бића и зато их тако непогрешиво препознајемо и разумемо. Ополитне структуре чине наш живот и откривамо их и у културним сценама балета попут свадбе и сахране, лико-

вима Смрти и Анђела и коначно Војске, која је симбол различитих ратова које, нажалост памте бројне генерације са ових простора.¹ Ово је део из текста *Двестотоиџа сулуда вожња* Бранкице Кнежевић којим је обележено двестото извођење балета и који (објављен на страници Народног позоришта у Београду) одлично сумира срж овог рада који је несумњиво врхунац првог *примитивизма балет* периода плесног театра Сташе Зуровца. Поглед на представу „Ко то тамо пева“ прожећу документираним сећањем на кореографске почетке младог загребачког плесача, којег сам здружно и с великом радошћу пратила настојећи да упозорим позиције културне моћи на његову аутентичност и потенцијале.

Сташа Зуровац један је од ретких плесача Хрватског народног казалишта у Загребу, који је завршио загребачку Школу за класични балет. Негде у време свог плесачког врхунаца био је Шпаремблеков Фауст и Чудесни Мандарин², и након неколико успешних кореографских минијатура, заједно с колегом из Балета, Марком Болдином, покренуо је самосталну уметничку организацију *Atelier Chorégraphique* крајем 2001. године, која, заправо, делује при ХНК као неки облик алтернативне сцене. Пробе се одржавају у време пауза у балетској сали, а заједно их веже радост истраживања властитих плесачких могућности и кореографских решења у ретком споју ентузијазма и професионалности.

Atelier Chorégraphique је прву премијеру имао у ХНК-у у Загребу 12. марта 2002. године. То је било ауторско вече с две прайзведбе: *Amore...mio* Марка Болдина и *Бојови су љути* Сташе Зуровца, која нас у овом контексту и занима. Наслов је Зуровац преузео од истоимене музике Жана Марка Зелера (Jean Marc Zelwer) *Les Dieux sont fâchés*, која је иначе и написана за балет, динамички богата и драматична и уоквирена француским преводом стихова Емили Дикинсон (Emily Dickinson). Сјајна и тада млада, генерацијски блиска извођачка екипа предвођена животном и уметничком партнерком С. Зуровца, Ољом Јовановић Зуровац³, подржала је Сташу с пуним поверењем у нови плесни речник који је овде већ кренуо у прштаву гротеску. Уместо аристократске горде вертикале – згрбљена леђа у отвореном получучњу, веслање раменима и брзи рад кичме с контракцијом центра; уместо елеганције дугих линија – разбацани, изломљени удови експресивних дланова и затегнутих стопала, рашчупани у „шлампавим“ костимима незаобилазне Катарине Радошевић Галић.

Нисмо сазнали зашто су богови љути, али вероватно је кривац досада њиховог бескрајног трајања, па постају међусобно нетрпељиви и свадљиви, страшно агресивни, заправо врло примитивна *божанства*. И таман кад се смире избацивши своје демоне, негде одоздо, уз црвени одсјај, језиво зазвечи. Чини се да се доле на

1 Knežević, B. Dvestota suluda vožnja, 10. 7. 2024., <https://www.narodnopoistoriste.rs/lat/predstave/ko-to-tamo-peva>

2 Два пута је добитник награде „Оскар Хармош“ за најбоље мушко остварење, а једном Награде хрватског глумишта.

3 У „Боговима“ су то још Валентина Кржић, Едина Пличанић, Ален Тотал и Георге Станциу.

Земљи отворио „пакао“, као умножена јека њихове свађе, па ће се збуњени, мало затечени богови, повући у више, магловите висине (и у том смислу кореографију *Бојови су љући* можемо гледати као увод и паралелну радњу оној у *Ко то тамо пева*).

Почетком 2003. године, Сташа Зуровац обнавља⁴ своју кореографску минијатуру *Сан заручнице*, диван шагаловски кошмар старинских поетских слика, у којем контрапунктира мотиве нежне, беле престрашене веренице и бучне разгаљене словенске мушке тројке уз снажну Зелерову музичку етнопотку. А 29. априла исте године, на Међународни дан плеса, Зуровац излази с првим целовечерњим делом, кључним *Cirkus primitif baletom*, у којем је дефинитивно потврдио свој заиграни талент и аутентичну, помакнуту плесну поетику прштаве енергије и дирљивог хумора. „*Homo ludens* хрватске балетске сцене“⁵ изборио се за плесну гротеску, духовито спајајући наизглед неспојиве светове. „Сраз који се дешава кад крапинском працовеку обучете балетну тиласту сукњицу и није тако безазлен како се на први поглед може учинити. Плесачи су нека драга, смијешна, тужна бића, попут црних, палих анђела или очерупаних бијелих лабудова. Њихове су неспретности спретно изведене, а груба њежност насмејава до суза. И та чудна рапчупана, грбава бића високо дигнутих рамена покренута и вођена духовитом Зелеровом глумом носе изузетне особености, али уједно и познате или барем наслутиве пријепоре савременог човјека.“⁶ Овде Зуровчево извођачко „племе“ добива и карактеристичну „маску“ људских марионета. Лица су бела попут креча с истакнутим црним око очију и у комбинацији с трошном, „прашном“ одећом, најближи су живом свету загробних простора Тима Бартонa (Tim Burton), попут *Beetlejuice* (Бубимира).

У узбудљивом кључу своје *циркус примитив балет* поетике, плесног позоришта „за смијање и плакање“⁷, Зуровац, заједно са Ољом Јовановић Зуровац као асистенткињом и у визуалу Катарине Радошевић Галић, поставља исте године још неколико дела развијајући и варирајући успостављене елементе покрета, симболе и слике. У Сплиту се обнављају *Бојови* и поставља *Дај, дај*, као део Балетске вечери сплитског Балета, награђено Перистилом на 49. Сплитском љету. У октобру, Зуровац већ има премијеру с Балетом Словенског народног гледалишча у Љубљани⁸, затим преузима вођство ријечког Балета и тамо, у мају 2004, поставља *Волиће ли*

4 Три изведбе у загребачком ХНК-у, у комбинацији с „Чудесним мандарином“ Милка Шпаремблека.

5 Наслов текста Маје Ђуриновић за програмску књижицу *Волиће ли Брахмса?*, први Зуровчев рад у ријечком Балету.

6 Đurinović, M. (15. 05. 2003) *Uzbuđenje koje raste*, *Vijenac* br. 240, Zagreb: Matica hrvatska, str. 35.

7 Pofuk, B. *Sjajna predstava za smijanje i plakanje*, 29. 1. 2005, 10. 7. 2024, <https://www.narodno-pozoriste.rs/lat/predstave/ko-to-tamo-peva>

8 Унутар балетне вечери „Привлачност наспроти“, изведене су његове кореографије „Пургаториј“ и „Киклос“, које су праизведене у оквиру Свјетског дана глуме.

Брамса?, представу којом ће већ прошетати мали, тужни анђео, онај који ће пола године касније проћи београдском сценом вукући тешка празна колица.

Нажалост, без обзира на сјајан пријем публике и критике, Сташа и *Cirkus primitif balet* су пребрзо отишли из Загреба, а срећа је да су аутор и његов специфични плесни театар: словенски темпераментан и дирљив, балкански груб и топао, уочени на гостовању у Београду и препознати као идеални изведбени језик за позоришну представу *Ко ђо ђамо ђева*. Несумњиво храбро, али опет и очекивано, изванредна музика Војислава Вокија Костића и ликови Ковачевићеве свевремене приче као да су призивали Сташину технику и поетику покрета. Сада већ зрелу, али још увек страсну.

Речник плесне историје

Зуровац је израстао на класичној традицији, али још више на отклонима и помацама великих мајстора савременог балетског позоришта, оних који су, отворени према новим струјама и техникама савременог плеса, пронашли смисао балета 20. века, удахнувши му савременост и актуелност. Тако постоји утицај Васка Веленкамп (Vasco Wellenkamp) и Милка Шпаремблека, с којима је Зуровац више сарађивао. Може нас неки детаљ подсетити на Матса Ека (Mats Ek), Метјуа Боурна (Matthew Bourne) или Охада Нахарина (Ohada Naharina), но неспорна је чињеница да је Зуровац избрусио властити стил и поставио оригинални, препознатљив речник заигране, карикатуралне гротеске. Од првог помака у постави плесачког тела: погрбљеност, дигнута веслајућа рамена, клецајућа колена, *staccato*, птицолики покрети главе и врата, трзаји кичме, „разбацани“ покрети живих марионета, одликује га заразна енергија избачаја и скокова у тренутку неке животне страсти, пре новог потонућа, грча контракције. Немоћан и полетан, разбарушен и махнит. Комбинује се пад као потпуно препуштање тешког тела сили теже са наглим дизањем. У плесну секвенцу су интегрисани мимски покрети, уз наглашену мимику лица.

Извођачко ђеме

Једна од специфичности Зуровчевог плесног театра је стварање увек новог извођачког „племена“. И притом, чини се да добија безусловно поверење, без обзира на то што то више није његова „екипа“. Зуровац је очито придобио и заразио *примитив балетом* и београдски ансамбл, а без потпуне преданости представи, бацања у заједничку температуру, грознице играња и прихватања специфичне ишчашености покрета не би било успеха. Сви плесачи су равноправни припадници исте изоловане заједнице, заборављене, нестале или већ умрле, смештене у неком свом лимбу. Они имају своје каноне понашања (попут мудрих мајмуна често дланом зачепе уста или уши), исти тип костима и маске, али унутар тога сваки појединац искаче неком особеношћу и специфичношћу карактера, односно плесачи откривају и остварују властите извођачке, карактерне таленте у изнимно кохерентном ансамблу. И у том позоришном смислу постоје ликови, а они су увек

неки маргиналци, мали, изгубљени људи у грозничавом тремору, затечени светом (можда већ и оним онкрај) у којем су се нашли. А тај свет подсећа веома на овај наш. И окреће се. Наиме, Зуровац воли да користи ротирајућу сцену, да покрене своју планету, казалиште замрзнутих људских марионета, однесе их негде у мрак и врати на светло. У балету *Ко ђо ђамо ђева*, ротација замрзава време омогућавајући публици да сагледа исти тренутак из више визура, различитих позиција и судбина ликова у коначници једнако тужних. Можда је ту и најдирљивији тренутак представе – кад се два војника на тренутак дигну са својих положаја и нежно заиграју у пару.

Адреналин и инхибиција (Животи као сновити кошмар и велика ђеревенка)

Сташа Зуровац често поставља своје „племе“ за стол, у позицију велике теревенке као симболичног места окупљања, опуштања и ексцеса. У то се уклапа и ситуација свадбе и ликови предани слављу. Груби и жестоки у распуштености, *Carpe diem* (!) у групном пулсу симултаних и сукцесивних плесно-мимских образаца, као и у појединачним испадима. Унутар разузданог друштва увек се дешавају груписања, ситне пакости, измењују слога и свађе, у контрасту с нежним, лирским интермецима који припадају чистим душама: заљубљеном пару, заручници/млади и анђелу. Али, у Зуровчевој уметничкој интерпретацији људског живота, све што се дешава на сцени као да је под копреном прасећања и сна; сан је трајно стање. Стога не чуди да је у скромној програмској књижици своје прве целовечерње представе *Cirkus primitif baleta* уместо ауторског текста Сташа Зуровац ставио цитат из драме *Животи је сан* Калдерона де ла Барке (*Pedro Calderón de la Barca*):

„Чему дивљење и чуђење?
Зар не видите сасвим јасно
Да је сан био мој учитељ
И да још увијек, ево, стрепим
Да ћу се опет пробудити
И опет доћи у тамницу?
Па кад и не би било доста,
Јер сањајући спознао сам
Да свака срећа човјекова
Нестаје као пусти снови.
И зато хоћу да поживим
И да у добро искористим
Све дане своје, док ми трају... “

Наравно, стихови Калдерона де ла Барке имају ехо и у дирљивој, незаборавној Костићевој музичкој теми и рефрену који сви телесно „чујемо“: „Волео бих да све ово само сневам“, који у Зуровчевом балету, током извођења духовите секвенце „вожње“ (аутобусом), запевају плесачи.

Глазба као драматуршка ниш и покретач

Зуровац драматургију решава избором музике. Она га инспирише и призива телесну (пра)меморију, „отвара простор, ситуације и приче које он онда спретно испуњава сликом, односом, емоцијом и асоцијацијом. Чести етноелементи и јаке народске ритмичке потке вуку у опћељудску *веселицу*, вријеме добивено за бивање/трајања користи се у игри до краја, предано, с очаравајућим витализмом, до последњег даха. Онако, словенски заносну, нека траје док траје...“⁹ Музика је адреналински потицај и ослонац, Зуровац из њених ритмичких и мелодијских дубина интуитивно прати приче. „Структура кореографије слиједи глазбу, тек јој се мјестимице *успрошћиви* успореним покретом или укоченим, наглим мировима. Изненадна *залеђеност*, људи лутке који су прекинути усред акције, један је од познатих Зуровчевих поступака, који носи снагу ишчекивања.“¹⁰

Зуровац је до Београда, креативно везан уз Зелера, но, како тачно коментарише Јован Ђирилов: „Воки Костић пружио је Зуровцу музику, ремек-дело које одише мешавином заноса и ироније“.¹¹

„Рекао бих чак да се више ради о препеву него о преводу, а мој главни разлог била је управо реч ‘немогуће’. Она је донела изазов да заједно са својим тимом успем створити дјело достојно тог те 2004. године већ одавно славног наслова.(...) Зато ‘Ко то тамо пева’ и јесте редак случај у којем је представа прегазила време, а не време представу.“¹²

ЛИТЕРАТУРА:

- Ćirilov, J. Ko to tamo pleše, 25. 12. 2004, 10. 7. 2024. <https://hocupozoriste.rs/predstave/ko-to-tamo-peva-balet>
- Đurinović, M. (15. 05. 2003) Uzbuđenje koje raste, *Vijenac* br. 240, Zagreb: Matica hrvatska.
- Đurinović, M. (13. 5. 2004) Uspavanka za veliku terevenku, *Vijenac* br. 266, Zagreb: Matica hrvatska.
- Đurinović, M. (2008) Staša Zurovac u novom ruhu, *Kretanja* br. 9/10, Zagreb: Hrvatski centar ITI, str. 45–49.

9 Đurinović, M. (2008), Staša Zurovac u novom ruhu, *Kretanja* br. 9/10, Zagreb: Hrvatski centar ITI, str. 45–49.

10 Đurinović, M. (13. 05. 2004), Uspavanka za veliku terevenku, *Vijenac* br. 266, Zagreb: Matica hrvatska, str. 25.

11 Ćirilov, J. Ko to tamo pleše, 25. 12. 2004, 10. 7. 2024. <https://hocupozoriste.rs/predstave/ko-to-tamo-peva-balet>

12 Radović, B. (24. 02. 2024) Pretvorio sam „Ko to tamo peva“ u balet jer vjerujem u nemoguće, <https://www.vecernji.hr/kultura/pretvorio-sam-ko-to-tamo-peva-u-balet-jer-vjerujem-u-nemoguće-1596904>

- Knežević, B. Dvestota suluda vožnja, 10. 7. 2024. <https://www.narodnopoistoriste.rs/lat/predstave/ko-to-tamo-peva>
- Radović, B. (24. 02. 2024) Pretvorio sam „Ko to tamo peva“ u balet jer vjerujem u nemoguće, <https://www.vecernji.hr/kultura/pretvorio-sam-ko-to-tamo-peva-u-balet-jer-vjerujem-u-nemoguće-1596904>
- Pofuk, B. (29. 01. 2005, 10. 7. 2024) Sjajna predstava za smijanje i plakanje, <https://www.narodnopoistoriste.rs/lat/predstave/ko-to-tamo-peva>

Maja Đurinović

University of Josip Strossmayer in Osijek,
The Academy of Arts and Culture – Department of Theatre, Osijek

WHO IS SINGING OUT THERE

Abstract: This work begins with the fantastic success (twenty years of duration and over 200 performances) of the Serbian National Theatre ballet *Who is Singing Out There* (2004), which was based on Dušan Kovačević's script for Slobodan Šijan's film of the same title, with music by Vojislav Voki Kostić and choreography and direction by Staša Zurovac. Its intention is to point out the specific language and style of Staša Zurovac's displaced dance grotesque, which he discovered and shaped with a group of fellow enthusiasts, his colleagues from the Zagreb Ballet, and his wife, a ballet soloist Olja Jovanović, during a relatively short but above all strong author's momentum on the Croatian dance theatre scene. Zurovac began developing his own personal style in dance theatre in 2002 with a miniature *The Gods Are Angry* and then with his first full-length work called *Cirkus Primitif Ballet*, continuing to work in Split, Rijeka and Ljubljana, and peaking in Belgrade with a bold dance staging of the cult film *Who is Singing Out There*.

Key words: Staša Zurovac, dance theatre, Ballet of Serbian National Theatre, *Who is Singing Out There*